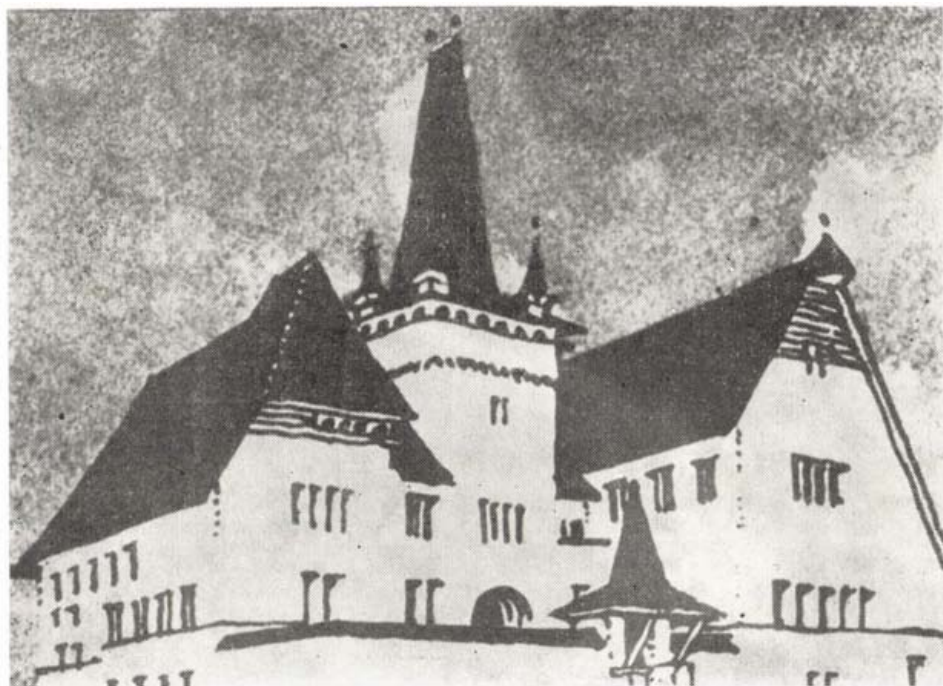

Százéves a Sepsiszentgyörgyi Múzeum

A legnagyobb múltra tekintő székelyföldi tudományos intézmény, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, 1879. szeptember 15-én alakult meg (neve időközben Székely Múzeumra, Tartományi Múzeumra, majd Sepsiszentgyörgyi Múzeumra változott). A múzeum alapját az imecsfalvi (Háromszék m.) özv. *Cserey Jánosné Zathureczky Emilia*-féle, elsősorban háromszéki családi gyűjtemény adta, majd *Kossuth Lajos* adománya (*Bem* tábornok érdemrendje, amelyből csak kettő ismeretes, a másikat *Görgey* kapta *Kossuth*tól és a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi) tette lehetővé, hogy a viszonylag helyi jellegű „*Háromszéki Cserey Gyűjtemény*” székelyföldi tárgyakkal is alaposan kibővíthessék. A *Cserey* gyűjteményért Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy versengett. Végül a *Székely Mikó Kollégium* ingyen és szíveségből felajánlott négy emeleti termében és egy folyosórészben nyílt meg a múzeum Sepsiszentgyörgyön.

A gyűjtemény létrehozásában, gondozásában és bővítésében óriási szerepe volt *Finály Henrik* mostohafiának, *Vasady Nagy Gyulának*, aki *Cserey Jánosné* fiainak nevelőjeként dolgozott a családnál. Korai halála után *Szász Istvánt* bízták meg a múzeum ve-

A Székely Nemzeti Múzeum terve (Pál Balázs: Kós Károly című könyvéből)

zetésével, majd 1881—1889-ig a Nemzeti Múzeumtól megváló Nagy Géza töltötte be ezt a munkakört. Távozása után a Székely Nemzeti Múzeum további kezelését a Székely Mikó Kollegiumra bízta. A nagyhirű tanárok lelkiismeretesen, szakismeretük javát adva dolgoztak, nem restelltek továbbtanulni régészeti, néprajzi, könyvtártani tanfolyamokon sem. 1891. január 1-től Domján István, a kollégium történelemtanára kezelte a könyvtárat, az okmánygyűjteményt, az őskori, a régiségtani és az etnográfiai osztályt. A diákság közvetlen kapcsolatban volt a gyűjteményekkel. Nem véletlen, hogy pl. Csutak Vilmos, a későbbi neves múzeumigazgató is itt diákoskodott, majd történelem-latin szakos tanári diplomája megszerzése után kollégiumi tanár lett, és 1906-tól múzeumőrre választották. Ezt lelkiismeretes munkájával és az 50 éves jubileumra kiadott nagyszerű évkönyv szerkesztésével hálálta meg.

A múzeum hatékony munkáját mindinkább korlátozta, hogy nem volt önálló épülete. 1903. október 22-én árverésen sikerült a Fő tér közvetlen közelében egy 13 304 négyzetgölgös telket venni, amit 1904 januárjában ki is fizettek.¹

A múzeumépület tervei 1898 óta többször is elkészültek. Az utolsó tervet Kós Károly készítette el. Az építészetileg, de múzeumi szempontokat is figyelembe vevő pontos tervrajzot 1911. május 19-én fogadta el a minisztérium. A terv, a századelő népies építészeti irányzatának megfelelően, a parasztházak szerkezeti megoldásait igyekezett alkalmazni. Kós Károly önéletrajzában így ír erről: „... az akkor divatos különböző közép-európai szecessziós és a hazai, ún. tulipános magyar stílustörekvések mellőzésével a korszerű építészeti magyar stílusváltozatát a magyar építőhagyományok alapján is a magyar nép építőformáló gyakorlata szellemében igyekeztem kialakítani.”²

A múzeum épületét székely emberek, székelyföldi alapanyagból, gyorsan felépítették, de végső befejezése, belső berendezése csak az első világháború után történt meg. Sepsiszentgyörgy mint hadszíntér, majd a múzeum járványkórházként való igénybevétele megakadályozta a múzeumi munkát. Amint rendeltetésszerűen lehetett használni, 1920 nyaratól, kiállítás várta a látogatókat. A fáradhatatlan Csutak Vilmos 1936-ban bekövetkezett halála után, ismét a Székely Mikó Kollegium tanárainak — Felszeghi István, Konzsa Samu, Gödri Ferenc, Debreczeni Sándor, valamint Cs. Bogáts Dénes — munkája fémjelzte a múzeumi életet. A második világháború előestéjén, 1938-ban Herepei János lett az igazgató. Rendkívül lelkiismeretes, gyűjteményővő, -gyarapító munkássága nem érhetett be. 1944-ben, a front közeledtével, felsőbb, szigorú parancsra a múzeum gyűjteményének egy részét, köztük a legértékesebbeket is 54 ládába csomagolták. 361 varrottast, 168 díszített fatárgyat, 22 karcolt díszű kéregedényt, 46 viseletdarabot, 73 cserépedényt, 10 évszámú löportartó szarut, 16 óntárgyat. Hosszú, viszontagságos út, többszöri ide-oda szállítás után, 1945. március 27-én Zalaegerszegen a pályaudvaron, bombatalálat utáni tűzvészben a lángok martaléka lett. Szemtanúk szerint a fémtárgyak a felismerhetetlenségig összeolvadtak.

A fasiszta csapatok Sepsiszentgyörgyről való kivonulása után Fadygas Anna képviselte a múzeum ügyeit. Románia felszabadulása után a tragikus sorsú költő, irodalomtörténész, Szabédi Székely László és a Sepsiszentgyörgyi Múzeum mostani vezetője, Székely Zoltán irányítása mellett fejlődött az intézmény. Ma a Sepsiszentgyörgyi Megyei Múzeumhoz tartozik még a kézdívsárhelyi Városi történelmi és Céhtörténelmi Múzeum, Kisbácsonban a Benedek Elek Emlékház, Alsócsernátonban a néprajzi és helytörténelmi múzeum, valamint Sepsiszentgyörgyön a Gyárfás Jenő Emlékház képzőművészeti gyűjteménye.

A múzeum gyűjteményeinek jellegét meghatározta az 1881—82-es, majd az 1914—16-os alapszabály, amelynek 3. §-a kimondta: „A Székely Múzeum célja: a székely nép múltjának és jelenének előtűntetése.” Már első felvilágosult múzeumőre, Vasady Nagy Gyula a múzeum feladatává tűzte ki a régiségeken kívül Székelyföld természeti kincseinek és terményeinek gyűjtését is. A tárgyak induláskori számát a múzeum hamarosan megsokszorozta, 8779 darabról 1928 végére 273 575 darab lett a beletárolt gyűjteménydarabok száma. A Székely Nemzeti Múzeum vezetősége, az első világháború utáni realitásokkal számolva, igyekezett minél gondosabban kezelni gyűjteményeit, annak védelme érdekében. A román múzeumok főfelügyelője elégedetten állapította meg: „A hivatalos vizsgálatok alkalmával adott tanácsokat mindenkor követték, a nyújtott és elkerülhetetlenül minimális segélyeket pedig... jól felhasználták, s a gyűj-

¹ Székely Nemzet, 1903. december 18.

² Kós Károly: Önéletrajzom. In.: Hármaskönyv. Bukarest, 1969. 12. old. A századelő építészetének ezt az irányzatát bővebben lásd: Berey Katalin: Népies törekvések és a népi építészet kutatása a század első felének magyar építészetében. Ethnographia. 1978. 434—453. old.

Néprajzi kiállítás az 1940-es évekből (Herepei J., 1940. I. m.)

teményeket a három nyelvű jelző cédulák révén a látogató közönség részére is nagy mértékben hozzáférhetővé tették.”

Bár Orbán Balázs, s később Nagy Géza is a rendszeres ásatások szükségességére hívta fel a figyelmet, csak a XX. század elején bontakozott ki nagy jelentőségű feltárás, László Ferenc munkássága révén. Az erósi neolitikus telepet 1907 óta rendszeresen ásta, azonban a bronz-, vaskori és Árpád-kori leleteket sem hanyagolta el. Felhívta a figyelmet az egyházművészeti tárgyakra. A régészeti gyűjteménybe az utóbbi évtizedekben a zabolai és a petőfalvi temető ásatási anyagával olyan jelentős leletek kerültek be, amelyek azt mutatják, hogy a magyar feudális királyság már a XI. század elején a Kárpátok gerincét tekintette birodalma határának, valamint a már itt élő magyar népséget a XII. század második felében a betelepülő székelység váltotta fel.³

A múzeum képzőművészeti gyűjteménye értékes alkotásokat őriz. (Barabás Miklós képeit, Vastagh György szobrai stb.) Az alapító iránti hálából a múlt század végén Gyárfás Jenővel lefestették özv. Cserey Jánosné képét.

Nagyon értékes volt a múzeum levéltára és könyvtára is. Egyes levéltári anyagokat már a múlt század végén közzölt nyomtatásban Nagy Géza sepsiszentgyörgyi lapja, a *Nemere*. Levéltári anyaga a XIII. század közepétől egyre nagyobb számban, majd az önálló erdélyi fejedelemség kialakulásától tömegével tartalmazott olyan adatokat, amelyeket, sajnos, a Székely Oklevéltár kötetiben nem adtak ki. A múzeumi levéltár egy részéből jött létre 1945-ben a sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. A könyvtár gyarapodása az első világháborút követő két évtizedben rendkívül szegényes volt, szinte elszigetelten, a legszükségesebb szakirodalmat is nélkülözve kellett dolgozniuk a múzeum munkatársainak.

A természettudományi gyűjteménynek a Hargita, a Rétyi nyír, a Mohos-tó, a Békási szoros, a Keleti-Kárpátok hegyláncai adják ma is a kísérleti, gyűjteménytári anyagot. László Ferenc révén főleg vegyes palaentológiai anyag került 1901-től folyamatosan a gyűjteménybe. Ennek rendszerezése nemrég fejeződött be, fáradságos munkával.⁴

Csereyné adományában néprajzi értékű gyűjtemény még nem szerepelt. Nagy Géza felhívására azonban az ajándékozók mind nagyobb figyelmet fordítottak a néprajzi tárgyakra. 1890-ben már 382 „szövetnemű tárgy” közül 243 hímzés volt, 350 régi székely cserépedény, és 161 díszített fatárgy. A kevés pénzüsszeget a XIX. század végén még működő nyolc jelesebb székely és csángó fazekasközpont termékeinek megszerzésére

³ Székely Zoltán: Korai középkori temetők Délkelet-Erdélyben. *Korunk* Evkönyv. Kolozsvár, 1973. 226–227. old.

⁴ Kovács Sándor: A sepsiszentgyörgyi múzeum természetrajzi osztálya. *Aluta*. Sepsiszentgyörgy, 1972. 117–126. old.

fordították. A tárgyajándékozók közt voltak szabók, mészárosok stb., de iskolák (elsősorban a Székely Mikó Kollégium) és értelmiségiek, sőt például Kecskemét városa, Kalocsa stb. is. Így jutott a múzeum tulajdonába *Kossuth Lajostól Bem* tábornok érdemrendje, *Gábor Áron* egyetlen megmaradt ágúja, *Bem* táborig nyomdája és még sok-sok székelyföldi történeti emlék. Az ajándékok közt az Amerikába kivándorló székelyek emléktárgyai is megtalálhatók.

László Ferenc az 1901-es állapotokról írt jelentésében említi az etnográfiai osztály hiányosságait, amit nem pótol egy-egy értékesebb tárgy, ezért rendszeres és tudatos munkát javasolt: „... a kultúra terjedése az ipar és közlekedés fejlődése a Székelyföldön is mily rohamosan tüntetik el az ethnosra vonatkozó tárgyakat s ha sokáig késünk nem lesz a mit megmentenünk... pedig a természetnek mindezek a tárgyai a kultúra terjesztésében ható és mozgató segédeszközök, a szemléltető oktatás faktorai.” László megalapította a néprajzi adattárat is, ahol fényképeken kívül tusrajzok, festmények, akvarellek is voltak. Ma csak a fotó maradt meg, a többi elkallódott, viszont kibővült az adattár kézíratos gyűjtésekkel és a helyi sajtóban megjelent cikkekkkel.

Igyekezett a foglalkozások teljes eszköztárát is begyűjteni. A székelylakta területek mellett (Erdővidék, Homoródszék, Nagy-Küküllőmente, Nyikómente, Sóvidék, Alcsík, Gyimes, Felcsík, Gyergyó vidéke, Alsó Háromszék) a román népi kultúra emlékeit is gyűjtötte. Sikeres útjait jelzi a nagy mennyiségű cserép (739 darab székely bokály és 69 régi kályhacsempe), az 1723- és 1728-ból való ónkanna és a 858 darab háromszéki díszített húsvéti tojásrajz-festmény, amit az átadó kézdívasárhelyi tanár tudományos dolgozatban fel is dolgozott. Több más tárggyal együtt 1901-ben a gyarapodás 1011 darab volt. A nagyszabású munkát társadalmi gyűjtők is segítették, így például a sok népművészeti értéket megőrkítő, lelkes *Huszka József* rajztanár, akinek ma is helyes megállapítása szerint a régészeti adatok csak etnográfiai keretben érthetők egészen,⁵ vagy például az önzetlen gyűjtő, *Balázs Márton* tanár, aki 1902-ben a háromszéki húsvéti tojások feldolgozása alkalmával megemlíti: „... Székely Nemzeti Múzeumnak minden erejével és minden tőle telhető eszközzel föl kell karolnia az ethnographiai ügyeket is s ezek céljaira külön csoportot szerveznie, mert szerintem ezek adnák meg múzeumunknak leginkább, az igazi székely jelleget.”⁶ Világosan látta a társadalmi összefogás jelentőségét a népelet kincseinek összegyűjtésében. Hangsúlyozta a vármegyék összes hatóságának, tisztviselőjének, a lelkészeknek, a tanítóknak, a jegyzőknek a szerepét. Kis túlzással azt mondhatjuk, szinte a ma is használatos kérdőívek kiadását javasolta, ahol „Világos utasításokkal és kérdésekkel kell a tudnivalókat ismertetni és körülírni, — mert a legtöbb ember, a legjobb indulat mellett sem tudja, mit és hogyan gyűjtson.” A tárgyvásárlás fontosságára hívja fel a figyelmet, a nehezen megszerezhetőknél — vagy amelyeket még nem adtak el, de értékes — pontos, községenkénti kimutatást javasolt, hogy később újra megpróbálhassák a vételt. Ő maga élete során 6373 darab értékes tárgyat adott, vagy ajándékozott a Székely Nemzeti Múzeumon kívül más múzeumoknak is, valamint *Malonyai Dezső* nagy népművészeti munkájában a háromszéki népviseletről is írt.

A múzeum és a köré tömörülő értelmiség honismereti munkájára felfigyelt a néprajzi szaksajtó is. (Az *Ethnographia* és a *Néprajzi Értesítő* korabeli számaiban több dolgozatuk jelent meg.) Az 1902-es múzeumi jelentést pedig a *Néprajzi Értesítő* is közölte (NÉ. 4:32.). 1903-ban *László Ferenc* székelyföldi néprajzi gyűjtéseire 500 korona támogatást kapott, így Imecsfalva, Gelencze, Osdola, Hilib, Kézdívasárhely, Nagyborosnyó, Kisborosnyó, Szacsva, Lésznyó, Magyarós, Egerpaták, Réty, Hidvég, Árapatak, Előpaták, Bükszád, Mikóújfalú, Málnás, Oltszem, Alsócernáton, Felsőcernáton, Uzon és Kilyén községekben gyűjthetett. A megkezdett néprajzi gyűjtés jó munkáját mutatta, hogy 1908–1909-re Háromszék és Udvarhely megye legnagyobb részét bejárták és még Csík megye néhány községében is gyűjtöttek.

A tárgyakat osztályonként külön leltárkönyvbe vezette, de ezen belül a szakcsoporton belüli leltározást nem tudta következetesen végezni. Azonban a tárgykarton és topográfiai cédulákat 1913-ban elkészítette, amivel áttekinthetővé tette az egész nagy gyűjteményt.⁷

A múzeumot rossz kiállítási lehetőségei ellenére 1908-ban még sokan, majd 1909-ben a költözés készülődései miatt már csak a szakemberek kereshették fel. Ez időben

⁵ *Huszka József*: Tárgyi etnográfiaink őstörténeti vonatkozásai. 1898. 5. Néprajzi Füzetek 7.

⁶ *Balázs Márton*: A háromszékvármegyei húsvéti írott tojásokról és népszokásokról. 1902. 76. A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője. III.

⁷ *Gazda Klára*: A sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum néprajzi osztálya. Népismereti Dolgozatok. 1976. Bukarest, 53. old.

kapta meg a Székely Nemzeti Múzeum az Udvarhely vármegye kezelésében levő vár-
megyei múzeum tárgyait is, amelynek 1499 darabja közt csak 21 néprajzi volt. Évente
egyenletesen növekedett a néprajzi gyűjtemény.⁸

Az első világháború megakasztotta, majd az 1920-as évek végétől ismét elindult a
rendszeres néprajzi gyűjtés. A két világháború közti kimagasló szintű munkát jelzi
a múzeum telkén felépített szabadtéri múzeumrész, székelykapukkal és erdővidéki
kopjafákkal (gombfákkal). A központban egy 1767-ben épített csíkmenasági lófőszékely
lakóháza áll. Ezt a kezdeményezést az elsők között lehet számontartani Erdélyben.

A nehéz sorsú *Herepei János* munkássága elején kifejtette: „*Nekünk a főhangsúlyt
a néprajzi részre kell helyeznünk, és valóban a mostani két helyiség nem elég a nép-
rajzi tárgyaknak.*”

Herepei és munkatársai feladatuknak tekintették a mindennapi élet rögzítését, mi-
vel Háromszék hagyott fel legkorábban a székely megyék közül hagyományos viseleté-
vel és népi kultúrájával. Az ekkori nagy gyűjtések révén került a Székely Nemzeti
Múzeumba a magyarhermányi fazekasság egész eszköztára és termékei, a fülei vas-
három készítményei, egy kisbaconai eszténa, egy sepsiszentkirályi gyűjtés gazdag népi
anyaga, valamint *Barabás Samu* levéltári kutató népművészeti gyűjteménye.

Herepei elgondolásai és a múzeum előtt álló feladatok nyomtatásban is megjelen-
tek, s azt az *Ethnographia* is ismertette.⁹ Világosan látta, hogy az áruterelés az ő-
foglalkozásokat visszaszorítja, eltünteti vagy teljesen átszervezi. Ezért sürgette gyűj-
teménytárba való megszerzésüket, elsősorban a földművelés faásóit, ekéit, kapáit, csép-
jeit stb., amit ezidőtájt szinte már alig lehetett látni használatban, hasonlóan a vadá-
szat, halászat ősi eszközeihez. Emellett sürgette a ritkább kismesterségek összegyűjté-
sét, ha lehetséges, teljes műhely vásárlását. Rendkívül fontos, hogy Herepei ezeknek
a munkáknak a feldolgozását nemcsak a korábbi leíró szinten határozta meg, hanem
történeti távlatban a levéltárak anyagának felhasználását is hangsúlyozta.

A második világháborús veszteséget a múzeum napjainkig sem tudta teljesen ki-
heverni: 1928-ban 6826 darab, s 1954-ben is csak 7495 darab volt a néprajzi tárgyak
száma. A néprajzi osztály megszűnt, beleolvadt a történetibe. 1960-ig a gyűjtőtevékeny-
ség is korlátozott volt. Az újjraalakult osztályon két muzeológus tevékenykedik, s az
1970-es években ismét megindult a néprajzi tárgyvásárlás. *Gazda Klára* tudása, lelki-
ismeretes munkája biztosítja a néprajzi gyűjtemény továbbfejlődését.

A néprajzi gyűjtőmunka nem néhány ember magánügye, hanem közügy. Bevonták
a gyerekeket, s a szülőket, akik adatközlők is voltak egyszermind. Passzív befogadók-
ból aktív résztvevőkké váltak.¹⁰

A múzeum tudományos munkássága, a romániai és a magyarországi szakfolyóira-
tokon kívül, a saját múzeumi közleményeken keresztül is mérhető. Így a Székely Nem-
zeti Múzeum Értesítője, majd az 50 éves jubileumra kiadott Emlékkönyv, valamint az
1940-es években a Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai révén. A felszabadulás után
az 1955-ös Évkönyv és az 1969 óta rendszeresen megjelenő, vegyes tartalmú, kétnyelvű
kiadvány, az *Aluta* számol be munkájáról.

A sok nehézség és a megtorpanások sem a múltban, sem a jelenben nem tántorít-
tották el a múzeumot attól, hogy hídát építsen a magyar és a román kultúra között.
„... leghatékonyabban szolgáljuk azt a már jelzett célunkat, hogy múzeumunkat nem-
zetiségi különbség nélkül mindazok szolgálatába állítsuk, kiket a minden ember lelké-
ben élő tudásvágy vagy talán kíváncsiság a múzeum falai közé vezet.” — írta *Csutak
Vilmos* 1929-ben. Ilyen szemlélettel szerzett barátokat, munkájukat elismerőket a mú-
zeum. Kívánjuk, hogy a Sepsiszentgyörgyi Megyei Múzeum dolgozói elődeik hitével és
munkaszeretetével dolgozzanak tovább.

Csoma Zsigmond

⁸ *Csutak Vilmos—László Ferenc*: Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1908. és 1909. évi állapo-
láról. Sepsiszentgyörgy, 1910. 62. old.

⁹ *Herepei János*: A Székely Nemzeti Múzeum és feladatai. Pásztortűz, 1941. július., *Ethnographia*
1943. 200—201. old.

¹⁰ *Szabó Zsolt*: Néprajzi gyűjtés gyermekekkel. Honismereti Híradó, 1974. 1. 34—38. old. Uő.: Irá-
nyított néprajzi gyűjtőversenyek általános iskolás tanulókkal. Népművészeti Dolgozatok, 1976. 73—
84. old.